

Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 35.051.170
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
доктору історичних наук, професору,
декану історичного факультету
Львівського національного університету
імені Івана Франка
Сіромському Руслану Богдановичу

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора філологічних наук, професора,
завідувача кафедри журналістики Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка**

Поплавської Наталії Миколаївни

на дисертацію Романчук Вікторії Олегівни на тему:

***«Журнал «Універсум» у контексті українського державотворення:
концептуальні засади, дискурси, прогностика (1993-2023 рр.)»***

**на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 06 Журналістика за
спеціальністю 061 Журналістика**

Актуальність обраної теми дослідження. Україна в умовах повномасштабної війни з росією (і, отже, безперервних інформаційних атак) особливо вразлива для пропагандистських маніпуляцій. Тому великого значення набуває адекватне розуміння медійної інформації, вміння аудиторії аналізувати та критично сприймати продукти масмедіа, формування правильної комунікативної поведінки індивідуума, що коригується засобами масової комунікації, які формують інформаційний простір та стали невід'ємним компонентом професійного та особистого життя кожного. Інформація не знає державних кордонів, географічної віддаленості та ніяких інших меж, має кумулятивну властивість постійного накопичення і самовідновлення. Вона стала такою доступною, а її об'єми такими великими, що не дивно, що іноді ми можемо загубитися в ній. Тому медіа все більше посилюють вплив на особистість, а також стають впливовими суспільними регуляторами, набувають нової

вимірності та функціональності. Спостерігаються також такі тенденції, як збільшення обсягу аудиторії, оперативність у передачі їй інформації, збільшення швидкості інформаційних потоків, що пояснюється збільшенням доступу до інформації, її перенасиченням, розширенням інформаційних джерел, посиленням інформаційного шуму та ускладненням контролю за медіа. Завдяки сучасним технологічним можливостям та комунікативній свободі будь-хто може користуватися медіаканалами та медіаплатформами, продукувати медіатексти, які принципово відрізняються від професійного журналістського продукту. Усвідомлення цих процесів неможливе без моделювання адекватного наукового погляду на них. Дисертація Романчук Вікторії Олегівни на тему: *«Журнал «Універсум» у контексті українського державотворення: концептуальні засади, дискурси, прогностика (1993-2023 рр.)»* спрямована на розв'язання цієї важливої наукової проблеми, яка в умовах гарячої фази виборювання Україною своєї незалежності й місця в спільноті європейських держав набуває особливого практичного значення – як один із сегментів комеморативних практик, що сприяє надійній національній самоідентифікації, зокрема із залученням медіа.

Значний пласт українського медійного середовища становить журнальна періодика, що акумулює такий унікальний досвід. Адже кожне видання – це погляд редакційного колективу на певні суспільні явища, без ретельного вивчення яких неможливо зрозуміти локальні епізоди епохи. Особливо це стосується громадсько-політичних видань, які репрезентують механізми обміну актуальною інформацією, критично оцінюють події, здійснюючи їх фаховий аналіз, підвищують рівень самоусвідомлення аудиторії. Вивчення різних аспектів цієї періодики, її ставлення до державницьких проблем має неабияке значення в історії соціальних комунікацій. А дослідження її комунікативного феномену на різних етапах існування актуалізує проблему її суспільної потреби як суб'єкта соціокомунікативної діяльності та інформаційного потенціалу, унікальності національного журналістикознавчого досвіду й підтверджує потребу уваги науковців.

З-поміж громадсько-політичної журнальної періодики кінця ХХ – початку ХХІ ст. одне з провідних місць займає «Універсум» – громадсько-політичне видання, засноване у 1993 р., що зберегло до сьогодні статус культового національного журналу і трибуни незалежної політичної думки із належним рівнем публікованих матеріалів, європейським дизайном, цікавою версткою матеріалів, оригінальним художнім оформленням. Дослідженню ідейно-концептуальних засад функціонування «Універсуму» як своєрідного суспільно-політичного й культурного феномену, його тематичних і жанрових особливостей присвячена дисертація Вікторії Романчук. Робота може вирішити проблему відсутності достатніх знань в українській науці про розуміння значення незалежного аналітичного видання у складних умовах державної розбудови та протистояння з Росією, зокрема у період війни, що триває з 2014 р. до сьогодні, та сприяти глибшому розумінню суспільної ваги тих публікацій, що мають прогностичний, аналітичний, системний характер і стосуються важливих аспектів суспільного буття у непростих умовах.

Дисертація виконана в межах наукової теми кафедри української преси Львівського національного університету імені Івана Франка «Історичний і сучасний контекст функціонування української преси» (Держ. реєстр. №0120U101796, термін виконання – 01. 2020–12. 2024 рр., науковий керівник проф. Кость С. А.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація має високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Дисертація Вікторії Романчук відзначається науковою логікою, в руслі якої подається дослідження, науковим чуттям у висвітленні поставленої мети, завершенням аналізу переконливими висновками, які забезпечують сучасне журналістикознавство авторським баченням задекларованої теми. Структурування роботи є обґрунтованим та відображає її концепцію. Вступ відповідає науковим стандартам: мотивовано актуальність дослідження, його мету, завдання, об'єкт і предмет, компетентно і виважено представлено

методологічну основу роботи, її наукову новизну. Розгляд поставленої проблеми поетапно здійснюється на різних рівнях – від універсального до локального, від суспільного контексту до практики і жанрової специфіки конкретних журналістських текстів.

Авторка диспонує широкою джерельною базою. Оперуючи прикладами зі сторінок 362 номерів двомісячника «Універсум», а це біля 2770 різножанрових та різнотематичних матеріалів, дисертантка надає дослідженню солідної аргументованості, показує динаміку журнальної періодики та розвиток її комунікативної специфіки упродовж 1993–2023 років.

Перший розділ дисертації *«Теоретико-методологічний аспект дослідження»* вводить у наукову сферу українського журналістикознавства багату теоретичну інформацію. Проаналізовано широкий спектр загальнонаукових та журналістикознавчих підходів та методик аналізу. Це цікаві погляди на роль періодики як суб'єкта медіапростору, принципи і методика аналізу явищ, які визначали обличчя журналу «Універсум» упродовж трьох десятиліть. Така широка супровідна інформація збагачує роботу і робить цікавою не тільки з точки зору журналістикознавства, а й дозволяє дослідниці констатувати, що головними чинниками журналу були державність і національна ідея. «Часопис став знаковою трибуною вільного публічного слова для українських і зарубіжних інтелектуалів, виразником незалежної думки. Публікації журналу фокусували ідеї, спроможні надати українському суспільству цивілізованої спрямованості, усвідомлення національних прагнень, допомогти сформувати енергетику оптимізму для подолання постійних проблем. Тематика журналу – це адекватне відображення проблем національного буття в усіх сферах життя і діяльності» (Дис., с.44).

У розділі 2 *«Універсум» в українському інформаційному просторі: особливості функціонування журналу»* ґрунтовно розглядаються суспільно-політичні умови виникнення і функціонування журналу, засади редакційної політики, численні принципи та методи інформаційної діяльності, ідеологічні спрямування та практиковані комунікативні механізми, способи взаємозв'язку із

реципієнтом, засоби впливу на суспільну думку та інші аспекти. У підрозділі *2.1. Суспільно-політичне значення «Універсуму» як аналітичного видання нового типу. Тематика і жанрова палітра двомісячника* подано загальний огляд проблемно-тематичного контенту журналу, що засвідчує вагоме суспільно-політичне значення видання та його вплив на аудиторію, ефективність якого аргументується відгуками про журнал фокус-групи, до якої ввійшли відомі науковці (Юрій Сасенко, доктор економічних наук, професор, ректор Вищої школи соціології при Інституті соціології НАНУ, Микола Жулинський, академік НАН України), політичні діячі (Євген Марчук), представники української діаспори, що презентується *Додатком Ж*. Демонструється також широка палітра автури журналу (*Додаток Б, Таблиця № 9*) та виокремлено жанровий діапазон публікацій (*Додаток Б, Таблиця № 5*).

У цьому розділі (у підрозділах *2.2. Аналітичність, системність, прогностичність, публіцистичність та 2.4. Українська культура як ціннісний контекст і тема функціонування журналу*) з'ясовано історико-культурну вартість журналу у реалізації важливих завдань видань такого формату – аналізувати, прогнозувати, конструктивно розв'язувати складні проблеми суспільного розвитку, виховувати у своєї аудиторії вміння самостійно мислити, екстраполювати знакові події минулого на сучасне й майбутнє життя. А у підрозділі *2.3. Система рубрик як передумова змістовності* на основі цілісного аналізу контенту «Універсуму» з'ясовано, що йому притаманна добре продумана й розгалужена система рубрик, яка сприяє концептуально цілісній структурі кожного номера журналу.

Унікальний журналістський досвід розкритий у третьому розділі дисертації *«Державницька сутність і актуальність проблематики видання»*, де проаналізовано основні засади, принципи та методи масово-інформаційної діяльності журналу, неповторний досвід якого не тільки не втратив свого значення, але й щоразу актуалізується – унікальність практики не вдалося повторити жодному іншому колективу. У підрозділах цього розділу (*3.1. Військова та безпекова тематика як домінантні чинники утвердження*

української державності, 3.2. Російсько-український дискурс на шпальтах двомісячника. Висвітлення особливостей гібридної війни Росії проти України, 3.3. Відновлення історичної пам'яті українського народу. Історична публіцистика як публічна історія в інтерпретації часопису, 3.4. Державотвірний аспект економічної проблематики) завдяки системному аналізу публікацій задекларованих тем узагальнено концептуальні підходи до вирішення складних, часто суперечливих процесів українського державотворення, до верифікації канонізованих упродовж десятиліть офіційною советською історіографією стереотипів і оцінок, наявність системних зв'язків між історичними фактами, подіями нинішніми і давніми, вчинками осіб, які творили й творять історію. А публікації на економічну тематику, на думку дисертантки, «упродовж 1993–2023 рр. віддзеркалюють багатогранну й суперечливу картину ринкових реформ в Українській державі. Порухнені авторами журналу економічні проблеми в Українській державі дають змогу більшою мірою зрозуміти причини вкрай повільного і далеко не задовільного процесу реформування суспільства на засадах ринкової економіки» (Дис., с.187). Дослідниця правомірно підкреслює важливість цих тематичних концептів, оскільки вони є свідченням того, наскільки повно й адекватно видання відображає суспільне життя країни.

Наукова вартість дослідження полягає і в акцентах, зроблених дисертанткою у загальних висновках та до кожного з розділів. Вони також увиразнюють належний фаховий рівень роботи. Особливої позитивної оцінки заслуговують додатки, їх повнота, обсяг, що додають дисертації унікальності та підвищують рівень актуальності. Отже, дисертація є завершеною науковою роботою.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів. Сформульовані наукові положення, які виносяться на захист, безсумнівно містять елементи новизни. Крім того, авторка пропонує власні підходи до розв'язання поставлених завдань, зокрема це вбачається у методології дослідження. Тому дисертаційне дослідження Вікторії Романчук у багатьох

аспектах є абсолютно новаторським. Вперше в науці про соціальні комунікації предметом комплексного аналізу став журнал «Універсум», проблемно-тематично й жанрові особливості публікацій від 1993 до 2023 року, з'ясовано ідейно-концептуальні засади й характерні особливості, що сприяють ефективному функціонуванню аналітичного видання в епоху цифрової журналістики, основні його тематично-змістові особливості. Досліджено суспільно-політичну зумовленість проблем національного буття України на зламі ХХ – ХХІ ст., що їх порушував журнал.

Джерельною базою для наукових роздумів дисертантки стало біля 2770 різножанрових матеріалів журналу, близько 200 з яких *вперше* введено в науковий і практичний обіг. Їх авторами є знакові постаті політичного, наукового й культурно життя України.

Дисертантка актуалізує питання унікальності журналу, його національного історико-журналістського досвіду в контексті українського державотворення і водночас спільності провідним тенденціям масової комунікації, з одного боку, в європейських країнах, а з іншого – України. Досліджується комунікативний феномен «Універсуму» на етапі найбільшої його суспільної затребуваності як суб'єкта масово-інформаційної діяльності і найвищого рівня її формуючого (вплив на суспільство) потенціалу.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Основні положення й результати дослідження відображені у монографії, 20-ти публікаціях, з яких 8 статей надруковано у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у виданні, внесеному до міжнародних наукометричних баз даних; 11 публікацій мають апробаційний характер, які висвітлюють основні положення дисертаційного дослідження. Основні результати, які містяться у дисертації, було заслухано й обговорено на семи міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Дотримання вимог академічної доброчесності. На підставі аналізу тексту дисертації констатую дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності. Дисертація Вікторії Романчук містить посилання на згадані у

тексті джерела інформації у випадку використання тверджень, розробок, відомостей та ідей інших дослідників, дотримано вимоги норм законодавства про авторське право. Авторка надала повну та достовірну інформацію про результати наукової діяльності. У дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації та інших порушень.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

Дисертантка повною мірою обґрунтувала теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Зокрема, дослідниця дає цілісне, науково обґрунтоване уявлення про ідейно-концептуальні засади функціонування журналу «Універсум», його тематичні і жанрові особливості як своєрідного суспільно-політичного й культурного феномену. Вирішення поставленої у дисертації мети безпосередньо пов'язане із вагомим практичним значенням. Окрім можливості використання її результатів у наукових дослідженнях, вона сприятиме піднесенню наукової культури молодих дослідників. Результати дослідження можуть використовуватися при читанні лекцій та проведенні практичних занять із фахово спрямованих курсів та спецкурсів для студентів спеціальності «Журналістика». Представлений у дослідженні фактологічний матеріал, основні теоретичні положення і висновки можуть бути використані також при написанні підручників, посібників, монографій, навчально-методичних розробок для здобувачів різних рівнів освіти за означеною спеціальністю.

Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації. Аналіз змісту анотації засвідчує її відповідність основним положенням, які викладені у тексті дисертації. Авторкою стисло окреслено основні результати. Її подано українською та англійською мовами. Вона відповідає усім чинним вимогам.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертацію, необхідно відзначити, що вона містить окремі дискусійні положення, які потребують додаткової аргументації під час захисту:

1. Серед найсуттєвіших наукових положень дисертації у другому розділі роботи виділяється з'ясування специфіки журналу «Універсум» як соціального й культурного феномену, визначення особливостей його функціонування та

систематизація публікацій за жанровими ознаками, тому доцільно було б розширити такі аспекти у цьому розділі, ширше аргументувати аналізом конкретних публікацій та виокремити у окремі підрозділи. Параграф 2.4. *Українська культура як ціннісний контекст і тема функціонування журналу* логічним був би у третьому розділі, в якому розглядається проблематика видання.

2. У роботі дуже слушно підкреслюється, що особливе значення має виокремлення проблемно-тематичних напрямків публікацій, якому присвячено третій розділ. На мою думку, не менш важливим є й чітке окреслення тематичного діапазону всередині кожного. Наприклад, більшої уваги потребує історична тематика як один із засобів формування історичної свідомості нації, бо йдеться не лише про публічну історію. Під час війни ця проблема набуває особливої ваги.

3. Висока оцінка (безперечно, об'єктивна й аргументована) журналу зрозуміла. Проте в «Універсумі», напевно, є якісь проблеми, які видання прагне розв'язувати. Очевидно, про ці проблеми варто згадати. Також у цьому контексті доречним було би зіставлення друкованого формату журналу і його інтернет-версії, про яку у роботі говориться дуже побіжно. Врахування цієї рекомендації значно підвищило б цінність отриманих результатів з практичної точки зору.

4. Хотілося б почути думку дисертантки, чому в окресленні методологічних аспектів, де описано різні підходи до дослідження журналу, не згадується контент-аналіз – метод кількісного вивчення великих обсягів текстів, який є провідним у дослідженні медійного контенту. Адже у Додатку Б за його результатами сформовано таблиці № 1-7.

Разом з тим висловлені побажання ніяк не применшують загальної високої оцінки наукового доробку Вікторії Романчук та не впливають на позитивне враження від нього.

Загальний висновок та оцінка дисертації. Сформульовані узагальнені висновки у дисертації Вікторії Романчук *«Журнал «Універсум» у контексті українського державотворення: концептуальні засади, дискурси, прогностика*

(1993-2023 pp.)» свідчать про її актуальність, обґрунтовують наукові та теоретичні положення, виокремлюють цінність і достовірність результатів, теоретико-прикладну складову, що є підставою для позитивної оцінки роботи, результати якої представлено для захисту на здобуття ступеня доктора філософії на засіданні разової спеціалізованої вченої ради зі спеціальності 061 Журналістика у Львівському національному університеті імені Івана Франка. Це дозволяє зробити висновок, що дисертація є завершеною, самостійною, цілісною науковою працею, яка містить наукову новизну, теоретичне і практичне значення, відповідає спеціальності «Журналістика», характеризується обґрунтованістю та аргументованістю рекомендацій та висновків, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 283 від 03.04.2019 р.), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), а її авторка, Вікторія Олегівна Романчук, заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії зі спеціальності 061 «Журналістика».

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри журналістики
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Наталія ПОПЛАВСЬКА